

Dilafruza SANDIBAYEVA,
Profi universiteti dotsent v.b.
E-mail: d.sandibayeva@gmail.com

Guliston davlat universiteti dotsent v.b, PhD Z.Norqo 'ziyeva taqrizi asosida

FEATURES OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Annotation

This article is devoted to the study of the features of the development of methodical training, a component of professional competence of future foreign language teachers in the process of foreign language teaching, and their application to the educational process.

Key words: Professional competence, methodical competence, foreign language teaching process, young foreign language teachers.

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Данная статья посвящена изучению особенностей развития методической подготовки, составляющей профессиональной компетентности будущих учителей иностранного языка, в процессе обучения иностранному языку и их применения в образовательном процессе.

Ключевые слова: Профессиональная компетентность, методическая компетентность, процесс обучения иностранному языку, молодые преподаватели иностранного языка.

BO'LAJAK CHET TIL O'QITUVCHILARINING METODIK KOMPETENSIYASI XUSUSIYATLARI

Annotatsiya

Ushbu maqola chet til o'qitish jarayonida bo'lajak chet til o'qituvchilarning kasbiy kompetensiya tarkibiy qismi metodik tayyorgarlikni rivojlantirish xususiyatlarini o'rganishga va ularni ta'lim jarayoniga tatbiq etishga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: Kasbiy kompetensiya, metodik kompetensiya, chet til o'qitish jarayoni, bolajak chet til o'qituvchilar.

Kirish. O'qituvchilik kasbi ham o'zgaruvchan, ham boshqaruvchan bo'lganligi sababli, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi tushunchasi uning pedagogik faoliyatni amalga oshirishga nazariy va amaliy tayyorligining birligini ifodalaydi va uning professionalligini tavsiflaydi.

Kasbiy pedagogik ta'lim tizimini mazmunli o'zgartirishga asos bo'ladigan muhim manbalardan biri mazmun va shakl jihatidan sifat jihatidan farq qiluvchi zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashdir. Bunday tayyorgarlik faqat ta'lim muassasalaridagi madaniy, ijtimoiy va maxsus tashkil etilgan psixologik-pedagogik sharoitlar yig'indisi sifatida tavsiflangan innovatsion ta'lim muhiti doirasida mumkin bo'ladi, ularning o'zaro ta'siri natijasida barcha turdagi innovatsiyalardan foydalanish orqali butun ta'lim evolyutsiyasi rivojlanadi. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligining maqsad va vazifalarini o'zgartirish jahon ta'lim tizimiga joriy etish sharoitida ro'y beradi, shuning uchun Rossiyada ta'limni rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlaridan biri bu kasbiy mahoratni oshirish, ilg'or tajribalarni tarqatish va innovatsion ta'lim muhitini yaratishdir.

Ta'lim sohasida tahsil olayotgan pedagogika universitetlari talabalarining kasbiy tayyorgarligi tizimi, Davlat ta'lim standartiga muvofiq, bitiruvchilarda umumiy madaniy va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish bilan bog'liq quyidagi murakkab vazifalarni o'z ichiga oladi:

* talabalarining ta'lim sohasidagi imkoniyatlari, ehtiyojlari, yutuqlarini o'rganish va olingan natijalar asosida ularni o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirishning individual yo'nalishlarini loyihalash;

* talabalarining yosh xususiyatlariga mos keladigan va fan sohasining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradigan

texnologiyalardan foydalangan holda ta'lim sohasida o'qitish va o'qitishni tashkil etish;

* kasbiy faoliyatidagi muammolarni hal qilish uchun jamoat va ta'lim tashkilotlari, bolalar guruhleri va ota-onalar bilan o'zaro munosabatlarni tashkil etish;

* ta'lim sifatini ta'minlash uchun, shu jumladan axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali ta'lim muhiti imkoniyatlaridan foydalanish;

* kasbiy o'z-o'zini tarbiyalash va shaxsiy o'sishni amalga oshirish, keyingi ta'lim yo'nalishini va kasbiy martabani loyihalashtirish.

Shu munosabat bilan kasbiy kompetensiya kasbiy faoliyatni amalga oshirishga kasbiy tayyorgarlikning namoyon bo'lish darajasi bilan belgilanadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Hozirgi vaqtda psixologik va metodik adabiyotlarda kasbiy kompetensiya hodisasini aniqlashga bir nechta yondashuvlar ajralib turadi, masalan:

Funksional-faoliyat yondashuvi. Uning doirasida kompetensiya pedagogik

faoliyatni amalga oshirishga, kasbiy funksiyalarni bajarishga nazariy va amaliy tayyorgarlikning birligi sifatida tavsiflanadi, bunda asosiy parametrlar pedagogik faoliyatning funksional tuzilishi bilan belgilanadi.

Aksiologik yondashuv. Bu yerda kasbiy kompetensiya mavjud. Bu insonni

o'zini mutaxassis va professional sifatida anglaydigan qadriyatlarining umumiy madaniy dunyosiga kiritishni o'z ichiga olgan ta'limiy qadriyat sifatida qaraladi.

Universal yondashuv. Unga ko'ra, kasbiy kompetensiya, bir tomondan,

mutaxassisning asosiy malakasi bilan bog'liq bo'lsa, boshqa tomondan, bu odamga ixtisoslashuv bilan cheklanmagan keng ko'lamli masalalarda harakat qilish imkonini beradi. Bu shaxsning ijtimoiy va kasbiy harakatchanligini, o'zgarishlarga ochiqqligini va ijodiy izlanishini, o'zini ifoda etish qobiliyatini, o'zini o'zi yaratishni, o'zini o'zi tarbiyalashni ta'minlaydi.

Shaxsiy faoliyat yondashuvi. Bunda o'qituvchining boshqa odamlar bilan

o'zaro munosabatlarini va ularga ta'sir qilishni o'z ichiga olgan pedagogik faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari orqali kasbdagi shaxs sifatida shaxsiyati ko'rib chiqiladi [1].

Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, "kasbiy kompetensiya-bu kognitiv va xulq-atvor jihatlari bilan bir qatorda shaxsning integral mulki sifatida kasbiy faoliyatga uzoq muddatli tayyorlikni o'z ichiga olgan psixologik tushuncha" [2].

Shunday qilib, kasbiy kompetensiya deganda ma'lum bir professional sohada tashqi dunyo bilan samarali hamkorlik qilish imkoniyatini beradigan va buning uchun zarur bo'lgan muayyan kompetensiyalar to'plamiga bog'liq bo'lgan murakkab shaxsiy resurs tushuniladi.

Mahalliy va xorijiy psixologik-metodik adabiyotlarni tahlil qilish o'qituvchilik kasbidagi kompetensiyaning miqdoriy tarkibi aniq belgilanmaganligini ta'kidlashimizga imkon beradi. Turli mualliflar o'qituvchining kasbiy kompetensiyasining tarkibiy qismining turli xil modellari va ularning variantlarini ishlab chiqdilar [3].

V. A. Slastenin talqinida kasbiy kompetensiyaning ta'rifi pedagogik faoliyatni amalga oshirishga nazariy va amaliy tayyorgarlikning birligini ifodalaydi, pedagogik vazifalarni hal qilish sifati o'qituvchining kasbiy malakasi darajasi, uning mahorati bilan belgilanadi.

Ikkala atama ham ilmiy adabiyotlarda qo'llaniladi: pedagogik kompetensiya (Mitina) va kasbiy kompetensiya (Markova; Slastenin), ba'zida bu atamalar birlashtiriladi: kasbiy va pedagogik kompetensiya (Suxobskaya; Piskunov; Novikov).

Olimlar kasbiy kompetensiya tuzilishini o'rganishdi. Ular tarkibidagi o'zgarmas (yadro) va o'zgaruvchan qismlarni (Piskunov, Novikov) ajratib turadilar. O'zgarmas qism psixologik, pedagogik va uslubiy fanlar, kasbiy va pedagogik mahorat sohasidagi fundamental bilimlardan iborat. O'zgaruvchan qism pedagogika universitetida maxsus tashkil etilgan psixologik, pedagogik va fan faoliyati sharoitida ta'minlanadigan kasbiy kompetensiyani o'zlashtirishga qaratilgan.

Ba'zi tadqiqotchilar talabaning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga shaxsiy munosabatini kasbiy kompetensiya tarkibiga kiritadilar [4; 65-b].

Shunday qilib, kasbiy kompetensiya doirasida uning beshta elementi ajratiladi:

- o'qitiladigan fan sohasida maxsus kompetensiya;
- talabalarining bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish usullari sohasidagi uslubiy kompetensiya;
- ta'lim sohasidagi psixologik-pedagogik kompetensiya;
- talabalarining motivlari, qobiliyatlari, yo'nalishi sohasidagi differensial psixologik kompetensiya;
- avtopsixologik kompetensiya [5].

Kasbiy kompetensiya asosan o'z kasbiy ta'limi darajasi, shaxsning tajribasi va individual qobiliyatlari, uning doimiy o'zini o'zi tarbiyalash va o'zini takomillashtirishga bo'lgan ishtiyoqi, biznesga ijodiy va mas'uliyatli munosabati bilan belgilanadi [4].

Differensial psixologik kompetensiya talabalarining shaxsiy xususiyatlarini, munosabati va yo'nalishini aniqlash, odamlarning hissiy holatini aniqlash va hisobga olish,

rahbarlar, hamkasblar va talabalar bilan malakali munosabatlarni o'rnatish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Avtopsixologik kompetensiya o'z faoliyati darajasini, qobiliyatlarini anglash qobiliyatini, kasbiy o'zini o'zi takomillashtirish yo'llarini bilishni, ishdagi, o'zidagi kamchiliklarning sabablarini ko'rish qobiliyatini va o'zini takomillashtirish istagini anglatadi.

O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi tarkibida quyidagi tarkibiy qismlar: nazariy va metodik, madaniy, fan, psixologik-pedagogik, texnologik ajralib turadi.

Chet tili o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasi tarkibiy qismlarning tuzilishi quyidagi: kommunikativ, filologik, psixologik va pedagogik ijtimoiy, uslubiy, kompensatsion, umumiy madaniy, axborot va kommunikatsiya, boshqaruv kompetensiyalar orqali amalga oshiriladigan ajralmas birligi sifatida belgilanadi: [6].

Shunday qilib, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi-bu uning pedagogik faoliyat va pedagogik aloqaning shakllanishini belgilaydigan zarur bilim, ko'nikma, ko'nikmalarga ega bo'lishi, shuningdek, o'zaro bog'liq kompetensiyalarning ajralmas ko'p darajali va ko'p funksional tizimiga ega bo'lishi, uning bir qismi metodik kompetensiyadir.

Tadqiqot metodologiyasi. Internet tarmog'idan foydalanish sharoitida zamonaviy ta'lim muhitining innovatsion jihati texnologiyalaridan keng foydalanishda namoyon bo'ladi. Interaktivlik prinsipiga ko'ra, platforma saytni nafaqat ishlab chiquvchilar tomonidan, balki foydalanuvchilarning o'zlari tomonidan kontent bilan to'ldirish, ya'ni, tashrif buyuruvchilar saytni faol ravishda shakllantirishlari mumkin. So'nggi paytlarda o'qituvchilarning veb-saytlaridan foydalanishning ommabopligini kuzatish mumkin bo'ldi, chunki u turli xil ma'lumotlarni namoyish etish imkoniyatini beradi va talabalarining o'zlari tomonidan ta'lim mazmunini shakllantirish imkoniyatini istisno qiladi. Shu bilan birga, veb-saytlar, kurslar va boshqalar kabi masofaviy ta'lim resurslarini yaratish uchun mo'ljallangan turli platformalar mashhur bo'lib bormoqda.

Bunday platformaning misoli MOODLE masofaviy o'qitish muhiti. MOODLE tizimida siz nafaqat turli formatdagi ma'lumotlarni namoyish qilishingiz, balki o'z harakatlari bilan virtual ta'lim muhitining mazmunini shakllantiradigan talabalar bilan muloqot qilishingiz mumkin, masalan, individual topshiriqlarni bajarish, so'rovnomalarda qatnashish, forumda muloqot qilish, tizimda mavjud anketalarni to'ldirish virtual seminarlarda ishtirok etishingiz mumkin.

Sindikatsiya prinsipiga ko'ra, boshqa internet xizmatlaridan ma'lumot manbai sifatida foydalanish mumkin. Masalan, Yandex kabi ko'plab qidiruv tizimlari yangiliklar lentarlari, maqola e'lonlari uchun mo'ljallangan platformalarshular jumlasidandir. Ijtimoiylashtirish prinsipi jamoalarni yaratishga imkon beradigan texnologiyalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Ta'lim jarayonida ko'pincha turli xil ijtimoiy tarmoqlardan foydalaniladi, ammo maxsus o'quv dasturlari ham mavjud (masalan, BUSUU - www.busu.com), uning ichida turli mamlakatlardan foydalanuvchilar bir-biri bilan muloqot qilishlari mumkin. Ijtimoiy tarmoqlar va bloglardan ta'lim maqsadlarida samarali foydalanishni ham ta'kidlash lozim.

Maxsus kompetensiya o'qitilayotgan fan, o'qitish yo'nalishi bo'yicha ishlab chiqarish faoliyatida chuqur bilim, malaka va tajribani nazarda tutadi; ma'lum bir ishlab chiqarish bilan bog'liq texnik, ijodiy vazifalarni hal qilish yo'llarini bilishni anglatadi.

Metodik kompetensiyaga o'qitishning turli usullarini bilish, didaktik usullar, ularni o'quv jarayonida qo'llash texnikasi va ko'nikmalarini bilish, o'quv jarayonida bilim va

ko'nikmalarni o'zlashtirishning psixologik mexanizmlarini bilish kiradi.

Psixologik-metodik kompetensiya didaktik diagnostika mahoratini, talabalar bilan pedagogik jihatdan mos munosabatlarni o'rnatish qobiliyatini, pedagogik diagnostika natijalari asosida individual ishlarni bajarishni, yosh psixologiyasini, shaxslararo va metodik muloqot psixologiyasini bilishni, talabalar tanlangan mutaxassislikka doimiy qiziqishini uyg'otish va rivojlantirish vazifasini o'z ichiga oladi.

Kasbiy kompetensiya universitetda shakllanadi, ammo uning rivojlanishi faqat pedagogik faoliyat jarayonida amalga oshirilishi mumkin. Pedagogik amaliyot kasbiy kompetensiyani shakllantirishni rag'batlantiradi. Ko'pgina tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, amalda yengib o'tish kerak bo'lgan kasbiy qiyinchiliklar orasida eng keng tarqalgani uslubiy xarakterdagi qiyinchiliklar bo'lib, ular metodik kompetensiyani ta'kidlash uchun asos bo'lib xizmat qilgan [7]. Ilmiy adabiyotlarda "metodik kompetensiya" tushunchasini tahlil qilish va uning tuzilishini aniqlash metodik kompetensiyani maqsadli shakllantirishga imkon beradi.

Umuman olganda, o'qituvchilarni metodik tayyorlash-bu chet tili o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligi jarayonida shakllangan metodik bilimlar tizimini, tezkor uslubiy va psixologik-pedagogik mahoratni, shuningdek o'quv jarayonida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan mohirona foydalanishga texnologik tayyorgarlikni o'zlashtirish, muloqotni o'rganish texnologiyalari, ularni turli pedagogik vaziyatlarga moslashtirish jarayoni va natijasidir.

Metodik kompetensiya o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi jarayonida shakllanadi va natijada uning qadriyat yo'nalishlarini, shuningdek pedagogik faoliyatda ijodiy o'zini o'zi anglashga tayyorligini shakllantiradi. Metodik kompetensiya uslubiy aks ettirish qobiliyatini, o'z o'quv faoliyatining fazilatlarini tanqidiy baholash va qayta ko'rib chiqish qobiliyatini, ularning samaradorligi bo'yicha ishlatiladigan texnika va mashqlarni tahlil qilishni nazarda tutadi [8].

Turli nuqtayi nazarlarni tahlil qilish, umuman olganda, tadqiqotchilar metodik kompetensiyani shaxsning integrativ xususiyati sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi, bu metodologik bilimlarni tizimli o'zlashtirish darajasini, o'quv maqsadiga erishish natijalarini diagnostika qilish qobiliyatini aks ettiradi, o'qitish usullari va texnologiyalari, innovatsion texnologiyalarni o'zlashtirish, innovatsion tarkibni tanlash, ta'lim natijalari va ta'lim faoliyati sifatini kuzatish [9], shuningdek, o'qituvchining pedagogik faoliyati davomida yuzaga keladigan metodik vazifalarni, muammolarni tan olish va hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi [10].

Tahlil va natijalar. Yuqoridagilarga asoslanib, biz chet tili o'qituvchisining chet tilidagi shaxslararo va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga va talabalarining mavzusi, meta-mavzusi, shaxsiy natijalariga erishishga, shuningdek o'zlarining o'qitish faoliyati to'g'risida fikr yuritishga qaratilgan o'quv jarayonini loyihalashtirish va amalga oshirish qobiliyati va metodik kompetensiyasining tayyorligini aniqlaymiz.

Shunday qilib, deyarli barcha tadqiqotchilar metodik kompetensiyani bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasining tarkibiy qismi sifatida aniqlaydilar, ya'ni "kasbiy kompetensiya" va "metodik kompetensiya" tushunchalari mos ravishda umumiy va o'ziga xos tarzda o'zaro bog'liqdir.

Tadqiqotchilar metodik kompetensiya bilan bir qatorda "metodik madaniyat"ni aniqlaydilar. Metodik madaniyatga o'qitish va tarbiyalashning samarali usullari, uslubiy faoliyatning tuzilishi va mazmuni, metodik terminologiyani bilish kiradi.

Metodik kompetensiya tushunchalari va uslubiy madaniyat ta'rifiga asoslanib, uslubiy madaniyatni uslubiy kompetensiyaning ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqish mumkin.

Metodik kompetensiya o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlaydi, chunki u ilmiy nuqtayi nazardan kasbiy tayyorgarlik tamoyillari, mazmuni va shakllarini amalga oshirishga imkon beradi. Bu o'qituvchining uslubiy aks ettirish qobiliyatini, o'z o'quv faoliyatining fazilatlarini tanqidiy baholash va qayta ko'rib chiqish qobiliyatini, ishlatilgan texnika va mashqlarni ularning dolzarbligi va samaradorligi nuqtayi nazaridan tahlil qilishni nazarda tutadi.

Xulosa va takliflar. Zamonaviy tadqiqotlarda "metodik kompetensiya" "metodologik kompetensiya" atamalarini ko'pincha ekvivalent sifatida ishlatiladi. "Kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarini ko'rib chiqish "metodik kompetensiya" atamasidan foydalanishning asosligini asoslash uchun zarurdir.

Kompetensiya-bu ma'lum bir ijtimoiy ahamiyatga ega sohada faoliyatning yakuniy maqsadlariga umumiy erishishga hissa qo'shadigan olingan nazariy va amaliy bilimlar tufayli muvaffaqiyatli faoliyatni ta'minlaydigan integral resursdir.

Kompetensiyalar-bu nazariy va amaliy bilimlarning tor va o'ziga xos tarkibiy qismlari, shuningdek, muayyan vazifalarni hal qilish va faoliyatning oraliq maqsadlariga erishish uchun to'plangan o'rganilgan aniq strategiyalar bo'lib, ular umuman kompetensiya bilan bog'liq.

o'rinish turibdiki, metodik kompetensiyaning tarkibiy qismlari metodologik kompetensiya tuzilishini tahlil qilishda batafsil ko'rib chiqiladigan kompetensiyalar hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Солянкина Н.Л. Профессиональная компетентность педагога: теория и практика оценки. – Красноярск: Изд-во ИПКиПП РО, 2008. – 105 с.
2. Безукладников К.Э. Формирование лингводидактических компетенций будущего учителя иностранного языка. – Пермь: Перм. гос.пед. ун-т, 2008. – 270 с.
3. Стебеньева Т.В., Баранов Е.Ф., Юртына Н.Н. Педагогические условия и компонентный состав методической системы формирования профессиональной компетентности будущих специалистов, АНО ВПО Институт международного учета и управления, г. Москва, Россия, 2012.
4. Адольф В.А. Обновление процесса подготовки педагогов на основе моделирования профессиональной деятельности. – Красноярск, 2005. – 212 с.
5. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высшая школа, 1990. – 117 с.
6. Соловова Е.Н. Современные требования к научно-методическому и учебно-методическому обеспечению учебного процесса в языковом образовании// Иностранные языки в школе. – 2004. – №7. – С.8-12.
7. Ткачева Ю.В. Системно-структурный подход к определению целей и содержания лингводидактической подготовки бакалавра педагогического образования: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Иркутск, 2010. – 24 с.
8. Гущина Т.Н. Формирование методической компетентности педагогических работников дополнительного образования детей в процессе повышения квалификации: Дис. ... канд. пед. наук. – Ярославль, 2001. – 252 с.

-
9. Кожухов К.Ю. Педагогическая модель применения дистанционных технологий в процессе формирования методической компетентности будущего учителя (на материале дисциплины «Теория и методика обучения иностранным языкам»): Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Курск, 2008. – 22 с.
 10. Зубков А.Л. Развитие методической компетентности учителей в условиях модернизации общего образования: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Екатеринбург, 2007. – 22 с.